

Kyrkorna och rättvis handel

av Bertil Högberg

Bertil är folkbildare som jobbat med rättvis handel sedan mitten av 70-talet och engagerad i Värdsbutiken Globalen i Uppsala, Världsbutiksrörelsen nationellt och i Afrikagrupperna. Han jobbar även med frågor om rättvis handel inom Missionskyrkan i Uppsala.

En av de ekumeniska grupper som tidigt startade en u-landsbod var aktionsgruppen "Brödet och Fiskarna" i Västerås. Den hade startat 1972 med det uttalade målet att den kristna tron måste få praktiska konsekvenser för det egna sättet att leva. Gruppen kom först att fokusera på socialt arbete i Västerås men väldigt snart kom det internationella perspektivet in och tog snart överhanden.. Redan under 1973 började man i liten skala sälja produkter från u-länder i den loppmarknad som i övrigt finansierade verksamheten.

Temana för de första Ekumeniska u-veckorna var först "Rättvisan kan inte vänta" och sedan "Frihet åt förtryckta". I studiematerialet togs de orättvisa handelsvillkoren upp som en fråga. Detta studiematerial användes inom gruppen och studiecirkel hölls även för allmänheten kring handelsfrågor. I samband med U-veckan 1974 fokuserade Sveriges Radio på Västerås med sammanlagt över 45 sändningar. En av andaktsserierna hölls av medlemmar för Brödet och Fiskarna. Inför u-veckan erbjöd Brödet och Fiskarna olika lokala u-veckogrupper att köpa paket med u-landsvaror för att sälja och använda när man tog upp handelsfrågor i olika program. Detta blev populärt och redan året därpå blev det svårt att hantera mängden beställningar. I många kyrkor hade man sett vilka möjligheter till konkret handling som denna försäljning innebar och att den verklighet man försökte prata om kom så mycket närmare med varorna.

Under 1973 blev u-landsboden en separat enhet skild från loppmarknaden. Förutom försäljningen satsade vi hela tiden på att ha olika utställningar och information om producenter och orättvisa handelsvillkor. Denna kombination av försäljning och information har alltid varit en viktig kombination för U-landsbodarna och Världsbutiker.

Var fick vi då varorna från? En hel del kom från Tanzaniaimport som startas av hemvändande biståndsarbetet som jobbat för Sida eller Svenska kyrkan. Vi fick även en del textilier och kläder från Svalornas projekt i Bangladesh och Indien. Projektet i Bangladesh i Thanapara stöttade vi ekonomiskt under de tre första åren. Den tillverkningen är nu etablerad och säljs över hela världen under bland annat rättvishandelsmärket People Tree.

Andra samarbetspartners var Solidarisk handel och Handelsfront i Stockholm som importerade i första hand från Kina och Nordvietnam. Eftersom vi var tidigt ute med att ifrågasätta det traditionella konsumtionsmönstret så ingick även att vi sålde från Asien importerat råris, linser och annat som det var svårt att få tag på i den vanliga handeln.

En del varor togs hem av olika privat personer i samband med resor och kontakter man skaffat sig vid bistånds- eller missionsarbetet

Snabbkaffet "Africaffe" från Tanzania i sin lilla plåtburk kom på många sätt att bli symbolen för en solidarisk livsstil. Det var det enda kaffet som fanns att få tag i i Sverige som förädlats i ursprungslandet. Just detta var viktigt att produkterna var förädlade i u-länderna. Ett av problemen med handeln var just att dessa länder var råvaruproducenter medan vi i i-länderna skördade vinsterna av produkternas förädling.

Detta kom länge att vara ett centralt värde inom det som numera kallas rättvishandelsrörelsen. I och med introduktionen av Rättvismärkt så har detta förändrats. En stor del av dessa produkter är förädlade i Europa.

Att få tag i varor och distribuera dem till alla kyrkor och församlingar som ville bedriva tillfällig eller mer permanent försäljningsverksamhet kom att bli ett stort problem. 1976 startades så importbolaget Sackeus av Frikyrkan Hjälper (nuvarande Diakonia) och Svenska Kyrkan via Svenska Kyrkans Mission och Lutherhjälpen.

Sackeus kom att spela en mycket central roll för den allt mer växande försäljningen ute i församlingarna men även i de fristående u-landsbodarna. Flertalet av dessa bodar startades av folk som börjat med verksamheten i olika kyrkor men ville föra ut den mot en bredare allmänhet. Klotet i Lund och Globalen i Uppsala som länge var de två största har den bakgrunden. Båda startade i början på 80-talet. I många kyrkor kom försäljningen att kallas Sackeusboden eller Sackeusskåpet.

I början av 80-talet bildades också U-landsbodarnas samarbetsförening (U-sam). Här fanns också många församlingar med som hade en ganska begränsad försäljningsverksamhet.

På slutet av 80-talet och under början av 90-talet uppmärksammades förekomsten av barnarbete i produktion förlagd till "u-länderna". Det gjorde att frågorna om på vilket sätt och under vilka villkor varorna producerades kom att bli viktiga. Detta hade varit underordnat tidigare. Det viktiga var att de kom från u-länder och att vi erbjöd en marknad för dessa varor. En marknad som de ofta annars var utestängda från. Det var ofta viktigt att de kom från länder vars politiska inriktning man stödde och ägarformen för produktionen kunde också spela roll för om man kunde handla med en viss vara eller inte.

När nu produktionsvillkoren och så småningom också miljöfrågorna kom att bli viktigare kom man internationellt att börja använda ett nytt begrepp nämligen Fair Trade. Tidigare hade vi talat om alternativ handel eller solidarisk handel. I mitten av 90-talet kom så begreppet Fair Trade in i den svenska rörelsen och då översatt till det något starkare begreppet "rättvis handel". Nu var fokus inte längre på hur handeln gick till utan också hur produktionen skedde.

U-sam bytte 1997 namn till Världsbutikerna för Rättvis Handel. I och med det försvann en del av de församlingar med begränsad försäljningsverksamhet som medlemmar. En del med den sortens verksamhet finns dock kvar i rörelsen som nu omfattar drygt 40 världsbutiker och några ytterligare så kallade "rättvis handelsmedlemmar". De senaste tio åren har sett en fördubbling av antalet butiker. I ett internationellt perspektiv har vi ett mycket litet antal försäljningsställen. Ca 25 % av butikerna drivs av församlingar eller stiftsgårdar inom Svenska Kyrkan eller som den nystartade butiken i Stockholm som aktiebolag med i huvudsak olika kyrkor som aktieägare. Importörerna påpekar gärna att en mycket stor del av deras försäljning går till de olika försäljningsverksamheter som finns inom kyrkorna, men som inte är med i Världsbutiksrörelsen.

2001 drog sig Diakonia och Svenska kyrkan ur Sackeus. Bördan att täcka underskottet i verksamheten samtidigt som man till stor del finansierade lanseringen av Rättvisemärkt var för stor. Verksamheten kring livsmedel såldes till Bergstrands kafferosteri i Göteborg som var huvudleverantör till Kyrkkaffe/Café Organico. Den produkten var central både för Sackeus och för rosteriet. Diakonia gav en del av aktierna till det kaffekooperativ, UCIRI, i Mexico som är huvudleverantör av råkaffet. Svenska Kyrkan kvarstår som en mindre delägare i Sackeus. Den då olönsamma hantverksimporten togs över av Världsbutikerna i ett nybildat bolag som nu heter The House of Fair Trade.

Fairtrade-märkning etablerades ordentligt i början på 90-talet i flera europeiska länder och Världsbutikerna var tillsammans med framför allt Svenska Kyrkan med och drev på för etableringen av Rättvisemärkt i Sverige. Man var medveten om att det skulle få negativa konsekvenser för den egna försäljningen när man inte längre behövde gå omvägen till en

Världsbutik för att få sitt rättvisa kaffe. Det viktiga var dock att få ut idén till vanligt folk. Kundkretsen i Världsbutikerna och kyrkornas Sackebodar var för obetydlig för att det skulle bli en påtaglig förändring för de många småskaliga producenterna i Syd.

Världsbutikerna är en del i den globala World Fair Trade Organisation där man nu arbetar med att få större tydlighet kring vad som kan få räknas som rättvis handel eller inte.